

BÖLÜM 8

POST-DİJİTAL EKOSİSTEMDE İŞSİZLİK VE EKONOMİK TEDBİRLER

Doç. Dr. Mustafa Emre CİVELEK

İstanbul Ticaret Üniversitesi/ Uluslararası Ticaret Bölümü/ 0000-0002-2847-5126

ÖZET

Özellikle son yirmi yılda teknolojiye benzeri görülmemiş gelişmeler ortaya çıkmasıyla birlikte dijital ekonomi tüm dünyada etkisini arttırmıştır. Dijitalleşme ve otomasyondaki gelişmeler sonucunda teknoloji kaynaklı işsizlik tüm dünyaya yayılmış, tüm iş kollarında insana olan ihtiyacı azaltmıştır. Dijital ekonomi üretim yöntemlerini değiştirmenin yanında insanların yaşam tarzlarını da değiştirmektedir. Bu nedenle yeni ekosistem olarak adlandırılmaktadır. Fakat yeni ekosistemin ötesinde insanlık, post-dijital ekosistem olarak isimlendirilen yeni bir döneme girmektedir. Büyük olasılıkla bu geçiş acı verici olarak gerçekleşecektir. Post-dijital ekosistemde üretim yöntemleri kökten değişecektir. Günümüzde yapay zekâ teknolojisindeki son gelişmeler nedeniyle, makineler giderek daha fazla insanın işini üstlenmektedir (Öz, 2020). İşsizlikteki istikrarlı artış eğilimi ekonomik eşitsizliği toplumda kronik bir problem haline getirmiştir. COVID-19 Pandemisi, dijital ekonominin yıkıcı etkilerinin ortaya çıkmasını hızlandıran ve bu etkileri artıran bir katalizör rolüne sahiptir. Salgından sonra, post-dijital ekosistem çökmekte olan kapitalist sistemin yıkıntularından doğacaktır. Bu çalışmanın amacı gelecekteki ekonomik sorunlara dikkat çekmektir. Çalışmanın dayandığı temel varsayım, dijitalleşmenin insanlık becerilerini yok edeceği ve artan işsizliğin ekonomik eşitsizliği arttıracığı yönündedir. Gelecekteki insanların çoğu, makinelerin tüm işleri üstlenmesi sonucunda amaçsız varlıklara dönüşebilir. Yaygın işsizlik için yatıştırıcı bir tedbir olan temel vatandaşlık geliri aynı zamanda bu sorunu kronik hale geti-

recek bir uygulamadır. Dahası, post-dijital ekosistemin dinamiklerinden kaynaklanan eşitsizlik için kesin çözüm değildir. Bu çalışmada önerilen beş ekonomik tedbirden biri olan temel vatandaşlık geliri uygulaması, kapitalist sistemin bir süre hayatta kalmasını sağlayacaktır, ancak kısır döngüyü kırabilmek için devletin üretime müdahalesi kaçınılmaz olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Ekonomi, COVID-19 Pandemisi, Post-Dijital Ekosistem, İşsizlik

8.1. GİRİŞ

Dijital ekonomi üretim yöntemlerini değiştirmenin yanında insanların yaşam tarzlarını da değiştirmektedir. Dijital ekonomi özellikle son yirmi yılda bireylerin alışkanlıkları, yaşam tarzları, görüşleri ve algıları üzerindeki etkisini de göstermiştir. Hem ekonomik hem de sosyal yönleri göz önüne alındığında, bu olguyu yeni ekosistem olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Yeni ekosistem kavramı ilk olarak 2003 yılında Civelek ve Sözer tarafından önerilmiştir (Civelek ve Sözer, 2003). Ancak, günümüzde insanlığı yeni ekosistemin ötesinde, post-dijital ekosistem olarak adlandırılabilen yeni bir sistem beklemektedir. Post-dijital ekosistem kavramı ise ilk olarak 2018 yılında Sözer, Civelek ve Çemberci tarafından tartışılmıştır (Sözer, Civelek ve Çemberci, 2018). Yeni ekosistemden post-dijital ekosisteme geçiş acı verici olabilir. COVID-19 Pandemisi, bugüne kadar palyatif tedbirlerle yatıştırılmaya çalışılan dijital ekonominin yıkıcı etkilerini görünür hale getirmiştir ve bu etkileri artıran bir katalizör rolü oynamaktadır. Bu nedenle de yaşanmakta olan pandemi kaynaklı durgunluk post-dijital ekosisteme geçişi hızlandırmaktadır. Pandemi dünya ekonomisinin geleceği üzerine bazı distopik senaryoları da tartışmaya açmıştır.

Teknoloji kaynaklı işsizlik kavramı ilk olarak 1930 yılında John Maynard Keynes tarafından dile getirilmiştir. Torunlarımız için ekonomik ihtimaller (Economic Possibilities for our Grandchild-

ren) başlıklı makalesinde teknoloji kaynaklı işsizlik kavramını tartışmıştır (Keynes, 1931). Bu çalışmasında Keynes, Schumpeter tarafından öne sürülmüş olan yaratıcı yıkım kavramının aksine, teknoloji kaynaklı işsizliği insanlığı etkileyen bir hastalık olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, Keynes gelecekteki bolluk ekonomisinde çalışmaya gerek olmayacağını öne sürdüğü için iyimserdi. Geleceği boş vakit ve rahatlık çağı olarak adlandırdı. Ancak Schumpeter, inovasyonun neden olduğu işsizliğin zamanla tersine döneceğini savunmuştur (Schneider, 2017). Schumpeter'e göre yeni çıkan bir teknoloji eski teknolojiye dayanan sektörleri ortadan kaldırır fakat yeni iş kolları ortaya çıkardığı için de işsizlik artmaz. Schumpeter'in bu varsayımı Luddite akımların 18. yüzyılın sonunda düştüğü yanılgıya dayanmaktadır. Teknoloji kaynaklı işsizlik ilk olarak, tekstil makinelerini imha etmeyi amaçlayan İngiliz el işçileri tarafından işlerini kaybetme korkusu yaşadıkları için tartışılmıştır. Bu harekete Luddizm deniyordu ve Luddite terimi teknolojiye karşı çıkan bir kişiyi tanımlamak için kullanılmaya başlandı (Van Der Wal, 2017). Fakat makineleşmeyle ortaya çıkan sanayi devrimi yeni iş kolları ortaya çıkardı. Dolayısıyla, makineler yeni işler yaratmış oldu; bu nedenle, Ludditler bir yanılgıya düşmüş oldular. Bazı bilim insanları bu olayı Luddite yanılgısı olarak adlandırdılar. Fakat post-dijital ekosistemin dinamikleri Schumpeter ve Luddite yanılgısına dayanan teorisyenlerin görüşlerine uygun sonuçlar ortaya çıkarmamaktadır. Bazı bilim insanları da teknoloji kaynaklı işsizliği savunmakla birlikte bunun olumlu yönlerini görmekteyler. Örnek olarak, Keynes gibi Rifkin de geleceği bolluk ekonomisi olarak tasvir etmektedir. Rifkin'e göre üretim, büyük tesislerde gerçekleştirilen Fordist merkezi seri üretim yerine yavaş yavaş küçük birimler halinde özelleştirilmiş merkezi olmayan üretime dönüşmektedir. İnsanlar kendi olanaklarıyla bazı ürünler üretebileceklerdir. Günümüzde insanlar evlerinde bedava enerji üretebilmektedirler. Üç boyutlu baskı teknolojileri de gelişmiş ve ileri bir düzeye ulaşmıştır. Bu gelişmelerle birlikte insanlar bu teknolojiyi evlerinde kullanmaya başlamışlardır (Rifkin, 2014).

Bolluk ekonomisi tam olarak eşitlik ve refah içinde yaşam anlamına gelmemektedir. Artan makine zekâsının beklenmedik sonuçları ortaya çıkacaktır. Post-dijital ekosistemde devletler işsizlik ve eşitsizliği nasıl yöneteceklerini düşünmek zorunda kalacaklardır. Post-dijital ekosistemdeki yaygın işsizlik ve eşitsizlik, işletmelerin kârlılığı üzerinde dolaylı olarak baskı uygulayacaktır; yaygın otomasyon ve yapay zeka teknolojileri, dünya genelindeki iş süreçlerinin daha az işgücü gerektirmesini sağlamaktadır (Ford, 2009). Özellikle Nesnelerin İnterneti (IoT) gibi teknolojilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, iş süreçleri sorunsuz bir şekilde entegre edilmeye başlanmıştır (Uckelmann, Harrison ve Michahelles, 2011). Etkili ve verimli üretim süreçlerinin bolluk getirmesi beklenirken; öte yandan, ürün talep eden insanlar işlerini kaybettiği için krize yol açmaktadır. İşletmeler bugün çok daha üretken olmakla birlikte, çevrede rekabet öncekinden daha yüksektir. Sonuç olarak, bu fenomen dijital ekonominin kısır döngüsü olarak tanımlanmıştır (Civelek M., 2009). Mevcut kapitalist ekonomik sistemde, bu soruna bir çözüm yoktur. Bu olgu, yani dijital ekonomi, otomasyon teknolojilerinin bir sonucu olarak verimlilik artışının ve maliyetlerin azalmasının meydana geldiği yeni bir ekonomik sistem olarak tanımlanabilir (Civelek M., 2009). Dijital ekonomide bilgi en önemli üretim faktörüdür ve diğer faktörlerin önemi giderek azalmaktadır. Örneğin, büyük bir piyasa değerine ulaşmayı başaran dijital ekonomi şirketi Facebook, mevcut piyasa değerine kıyasla küçük bir başlangıç sermayesine sahipti. Ayrıca elde ettiği gelirle karşılaştırıldığında küçük bir işgücü istihdam etmektedir. Dijital ekonomide sermaye ve emek önemini giderek kaybetmiştir (Ford, 2015).

Post-dijital ekosistemin dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda, Keynes ve Rifkin'in ileri sürdüğü bolluk ekonomisi yeni soruları da ortaya çıkaracaktır. Bolluk ekonomisine geçişi engelleyen unsurlar gelecekte giderilebilir; paylaşım ekonomisi gibi kolektivist yaklaşımlar da ekonomide bolluğa yol açabilir. Üretimin maliyetinin artmasında rol oynayan faktörler olan bu engeller gelecekte kaldırılabilir. Ancak, bolluk ekonomisi, post-dijital ekosistemin dinamiklerini tersine çevirmek için yeterli olmayacaktır.

Üretim maliyetlerini arttıran faktörler dört grupta ele alınabilir. İlk faktör insan işgücüne bağlıdır - Kısa vadede, mal üretimi için bir dereceye kadar insan gücü gerekecektir. Bununla birlikte, uzun vadede, özellikle bazı sektörlerde, insana olan ihtiyaç ortadan kalkacaktır. İkinci faktör enerjidir - Doğal kaynaklardan ürün üretmek için enerji tüketilmelidir. Enerji üretimi doğal kaynakların azlığı nedeni ile maliyetlidir ve ayrıca da doğal kaynakların tüketilmesi çevre sorunlarına yol açmaktadır. Bugün, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji teknolojileri sürekli olarak gelişmektedir ve uzun vadede üretim için gereken enerji çevresel sorunlara neden olmadan serbestçe sağlanacaktır. Yenilenebilir enerji tesisleri sürekli gelişmekte ve verimli bir düzeye ulaşmaktadır. İnsan gücüne bağlılık ve enerji ile ilgili engellerin yanı sıra, ürünlerin maliyetini arttıran faktörlerin bir diğeri yüksek lojistik maliyetleridir - Ürünlerin üretim yerinden tüketim yerine taşınması, ürünlerin maliyetlerini arttırır. Gelecekte Nesnelerin İnterneti (IoT) uygulamaları, 3D yazıcılar, yenilenebilir enerji ve otonom sürüş teknolojileri lojistik süreçlerini oldukça verimli hale getirecektir. Lojistiği takiben dördüncü faktör sermayedir - Bugün, kapitalist ekonomik sistemde işletmeler başlangıçta işletmelere yatırılan sermayeyi geri döndürmek için kar üretmelidir. Post-dijital ekosistemde, devletler bazı hayati ürünlerin üretim süreçlerine müdahale etmek suretiyle kar baskısının mal fiyatlarını yükseltmesine engel olmak zorunda kalacaklardır.

Üretim maliyetlerini arttıran faktörler ortadan kaldırıldığında, bazı ürünlerin marjinal maliyetleri neredeyse sıfıra yaklaşacak, bu da bolluk ekonomisini başlatacaktır. Ancak, sorunları sona erdireceği söylenemez. Post-dijital ekosistemin dinamiklerinden kaynaklanan sorunlar varlığını sürdürecektir.

8.2. POST-DİJİTAL EKOSİSTEM DİNAMİKLERİ

Post-dijital ekosistemde yeni teknolojiler birçok iş kolunu ortadan kaldıracak ve geri kalanlar da eskiye kıyasla daha az işgücü gerektirecektir. Dijital ekonomide son yıllarda ortaya çıkan yıkıcı teknolojiler insanlar için yeni iş alanları açmaktan ziyade mevcut işleri ortadan kaldırmaktadır. Teknolojik gelişmeler, ürün yaşam

döngüsünün kısılmasına neden olmaktadır (Gupta ve Wilemon, 1990). Bu gelişmelerin yanı sıra, iş ortamında rekabet ve belirsizlik de artmaktadır. Müşterilerin talep ve tercihlerinde de öngörüle-meyen değişiklikler meydana gelmiştir. Kaosla dolu böyle bir iş ortamında müşteriler her zamankinden daha aktif hale geldikçe ürün ve hizmetlere olan talep giderek belirsizleşmektedir (Civelek, Çemberci, Kibritci Artar ve Uca, 2015).

1990'ların başında gündeme gelen dijital bölünme kavramı, teknoloji yayılım teorisi temelinde İnternet penetrasyonu ile ilişki-lendirilmiştir (Zhou ve Salvendy, 2015). Dijital bölünme, internet-in gelişile birlikte önemli bir tehdit olarak algılanmaya başlandı (Norris, 2001). Günümüzde dijital bölünme kavramı esasen internete erişimi olan ve olmayan insanlar arasındaki eşitsizliği ifade etmektedir (Danesi, 2013). Zamanla İnternet kullanımı küresel olarak artacağı için dijital bölünme sorununun önemini yitireceği düşünölmekteydi. Ancak, dijital bölünme diğer eşitsizlikleri tetikle-di ve derinleştirdi. Şekil 1'de gösterildiği gibi dijital bölünmeye eşlik eden üç ardışık dinamik vardır. Bu dinamikler, otomasyon teknolojilerinin yol açtığı kısır döngünün arkasındaki temel mekanizmayı oluşturur. Bu dinamikler, post-dijital ekosistemin ana itici güçleridir. Dijital sonrası ekosistemin dinamikleri ilk olarak Civelek tarafından 2009 yılında internet çağının dinamikleri olarak tanımlanmıştır. İnsan emeğine dayalı üretim yöntemlerinin terk edilmesi üretkenliği ve verimliliği arttırmaktadır. Fakat diğer taraftan işsizliğe, sonuçta da talep belirsizliğine neden olmaktadır. Bu durum 2009 yılında Civelek tarafından dijital ekonominin kısır döngüsü olarak tanımlanmıştır (Civelek M. E., 2009). Aynı fenomen 2009 yılında Martin R. Ford tarafından da dile getirildi. Tüneldeki Işıklar: Otomasyon, Hızlanan Teknoloji ve Geleceğin Ekonomisi adlı kitabında Ford, işsizliğin artmasının, tüketicilerin satın alma gücünün azalmasına neden olduğunu öne sürdü (Ford, 2009). Buna bağlı olarak, post-dijital ekosistemin dinamikleri bu kısır döngünün temelini oluşturmaktadır.

Mevcut kapitalist ekonominin temel felsefesi eşitsizliğe dayanır (Jwa, 2017). Bu nedenle dijital ekonominin kısır döngüsü kapitalizmin çöküşüne kadar devam edecektir.

Şekil 1: Post-Dijital Ekosistem Dinamikleri (Civelek M., 2009)

Dijital bölünme, bilgiye erişim konusunda dengesizliğe neden olur. Dijital sonrası ekosistemde bilgi en önemli üretim faktörüdür. Bu nedenle bilgiye erişimdeki dengesizlik eşit olmayan gelir dağılımına neden olmaktadır. Ancak uzun vadede eşit olmayan gelir sorununun çözülmesi bilgi erişim eşitsizliğini kapatmaktan çok daha zor olacaktır. Gelir düzeyi ile internet erişimi arasında güçlü bir ilişki vardır (Kramarae ve Spender, 2000). Gelir ayrıca geniş bant bağlantıları ile de ilişkilidir (Green, 2010). Dijital uçurumun negatif tarafındaki insanlar çoğunlukla daha düşük gelire sahip olanlardır (Azari, 2003). Bu suretle ekonomik durumu iyi olan bireyler bilgiye daha etkin bir şekilde erişebilirler. Bilginin dijital sonrası ekosistemde önemli bir üretim faktörü olması nedeniyle, ekonomik bölünme bu suretle genişlemeye devam etmektedir. Teknoloji yoğun endüstriler ile emek yoğun endüstriler arasındaki ücret farkı da artmaktadır. Tüm rutin ve tekrarlanan çalışmalar son zamanlarda makineler tarafından devralınmıştır. Bu nedenle emek yoğun endüstrilerde emek talebi azalmıştır. Post-dijital ekosistemde yalnızca bilgi teknolojilerinde uzmanlaşan kişiler çalışma şansına sahip olacak ve tüm rutin işler makinelerle bırakılacaktır. Bugün, sanayi çalışanları çoğunlukla makinelerin bakımından sorumludur. Aynı değişiklik ofis işleri için de devam etmektedir. Bu değişim özellikle daha düşük yetenek seviyesindeki çalışanla-

ra ihtiyacı azaltmaktadır (Kaczynski ve Skrbina, 2010). Bununla birlikte, gelecekte, üst düzey yöneticiler veya cerrah, mühendis ve havayolu pilotları gibi çoğu üst düzey profesyonelin de yerini makineler alabilir (Fresco, 2007). Kısacası, teknolojiyi etkin kullanan bireyler ekonomik açıdan avantajlı hale gelmektedir. Şekil 1'de gösterildiği gibi, bireyler arasındaki bölünme, bireyler arasındaki teknoloji kullanımındaki farktan kaynaklanan dijital bölünmeyle başlar ve daha sonra ekonomik bir bölünmeye dönüşür. Ekonomik olarak güçlü olan bireyler, tıbbi teknolojilerdeki ilerlemeler sayesinde gelecekte daha uzun bir yaşam fırsatı yakalayabilirler. Ekonomik olarak güçlü bireyler böylece daha sağlıklı bir yaşam sürdürebilirler. Bu fenomen 2009 yılında Civelek tarafından biyolojik bölünme olarak adlandırılmıştır (Civelek, 2009). Günümüzde tıbbi ilerleme ve biyoteknik uygulamaların gelişmesi sayesinde insanlığın ölümsüzlüğe doğru gittiği ileri sürülmektedir (Kurzweil, 2005). Biyolojik bölünme, nihayetinde öngörülemeyen sosyal sorunlara neden olacaktır (Civelek, 2009).

8.3. PARA EKONOMİSİNİN SONU

İş süreçlerinde dijitalleşmenin sağladığı verimlilik artışına bağlı olarak orataya çıkan işsizlik sorunu 2009 yılında Civelek tarafından dijital ekonominin kısır döngüsü olarak tanımlanmıştır (Civelek, 2009). Artan işsizliğe bağlı olarak tüketicilerin satın alım gücü düşmektedir. Bu soruna karşı dünyada aşırı karşılıksız para yaratılmış ve tüketicilerin kişisel borç oranı artırılmıştır. Kişisel borcun harcanabilir gelire oranı otuz yılda iki katına çıkmıştır (Foster ve Magdoff, 2009). Bu kısır döngü, mevcut ekonomik sistemin çöküşüne kadar dönmeye devam etmektedir. Otomasyon ve yapay zekâ teknolojilerindeki son gelişmeler ise tüm iş süreçlerinde verimlilik artışını en üst düzeye çıkarmıştır (Özçelik & Onursal, 2020). Yapay zekâ teknolojisindeki ilerlemelerin çeşitli sektörlerde benzeri görülmemiş miktarda iş kaybına neden olması beklenmektedir (PwC, 2019). . Bu teknolojiler üretkenliği artır-

makta ancak aynı zamanda işsizlik oranının yükselmesine neden olmaktadır. İş kaybının 2030'lara kadar ardışık üç dalgada gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. İlk dalga algoritma dalgası olarak adlandırılır ve basit hesaplama görevlerinin otomasyonunu ifade eder. İkinci dalga, depolardaki otonom robotlar gibi tekrarlanabilir görevlerin otomasyonunu ifade eden büyüme dalgasıdır. Bu dalga şu anda devam etmektedir ve 2020'lerin sonuna kadar olgunluğa ulaşması beklenmektedir. Üçüncü dalga özerklik dalgasıdır. Bu dönemde robotların 2030'ların sonuna kadar el becerisi ve problem çözme yeteneği kazanmaları beklenmektedir (PwC, 2019). OECD tahminlerine göre, önümüzdeki 15-20 yılda otomasyonun bir sonucu olarak, mevcut işlerin yüzde 14'ü ortadan kalkacaktır (OECD, 2019).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken COVID-19 Pandemisi dünya genelinde milyonlarca insanın aniden işsiz kalmasına sebep olmuştur. Sosyal izolasyon iş süreçlerinin dijital ortama taşınmasını hızlandırmıştır. Bu pandemi dijital ekonominin yıkıcı etkilerini artıran bir katalizör rolü oynamaktadır. Şu anda post-dijital ekosistemin doğum sancuları yaşanmaktadır. Yeni sistem çökmekte olan kapitalist sistemin yıkıntularından doğacaktır. Bu güne kadar yaratılan karşılıksız para çöküşü yavaşlatmaktaydı. Ancak, bu parasal balon sadece acı sonu ertelemektedir. Dijital ekonominin kısır döngüsü giderek varlığını hissettirmektedir.

Günümüzde bazı araştırmacılar paylaşım ekonomisini kapitalist ekonomiye alternatif olarak savunmakta ve bu yeni sistem için kitle tabanlı kapitalizm tabirini kullanmaktadırlar (Sundararajan, 2016). Kapitalist sistemin çöküşünden sonra yaratılan aşırı karşılıksız para geçersiz olacaktır. Klasik paranın ekonomik sistemden çıkması kaos getirebilecektir. Sınırsız paranın yerini altın ve Bitcoin gibi sınırlı paraların alması ekonomik faaliyetleri bloke edebilir. Bugün nakitsiz ekonominin bazı savunucuları bankacılık sistemine merkezi olmayan bir alternatif olarak blockchain teknolojisini önermektedirler. Yıkıcı bir teknoloji olarak, blockchain, bankalar ve devletler gibi üçüncü taraf araçları ve denetleyicileri ortadan

kaldırarak para algısını kökten değiştirebilir (Girasa, 2018).

Post-dijital ekosistemde kısır döngüyü kırabilmek için devletin üretime müdahalesi kaçınılmaz olacaktır. Devletler pek çok hayati ürünü bedava sunarken bir yandan da vergi toplayamayacaktır. Dijital sonrası bu ekosistemde ticaretin tanımını da değiştirecektir. Makine çağındaki ticaret, insan ihtiyaçlarını karşılamak için makineler tarafından üretilen malların değişimini ifade eder. Bu sistemde paranın yerini yavaş yavaş ihtiyaçların önemi alacaktır. Yavaş zekâ sistemleri hangi ürünlerin değiş tokuş edileceğine karar verecektir. İnsan ihtiyaçlarının belirlenmesi, makinelerin kararına bağlı olacaktır. Makineler insanların arzuladığı ürünler yerine, ihtiyaç duyduğu ürünleri üretecektir. Bu da makinelerin ihtiyaçları kontrol edeceği anlamına gelir. Ancak, makinelerin, insanlık üzerinde tam kontrol sağlaması için kişisel gizlilik hakkının kaldırılması gerekmektedir.

8.4. MAHREMİYETİN YOK OLMASI

Gizlilik sadece “yalnız kalma, kamuoyu dışına çıkma ve kendisiyle ilgili bilgileri kontrol etme hakkını” ifade eder (Bertsima ve diğerleri, 2015). Gizlilik kavramı dijital çağdan önce var olmuştur ve bireylerin doğal tepkisi olarak tanımlanabilir. Ancak bazı bilim adamlarına göre bu doğal bir tepki değildir. Köken olarak insan grup halinde yaşayan sosyal bir canlıdır. Gizlilik kavramı karmaşık medeniyetler kurduktan sonra öğrenilmiştir (Rifkin, 2014). Bu nedenle, bu açıdan, dijital çağda mahremiyetin yok olması, insanın orijinal doğasına bir geri dönüş olarak kabul edilebilir. Nesnelerin İnterneti teknolojilerinin gelişmesi ve sensör maliyetlerinin azalmasıyla, insanların kişisel eşyalarının çoğu internete bağlanacaktır (Rifkin, 2014). Diş fırçaları, kahve makineleri, arabalar, çalar saatler, saatler, kulaklıklar gibi cihazlar internete bağlanacaktır (Morgan, 2014). Bu teknolojiler hayatı kolaylaştırırken bir yandan da kişisel gizliliğe tehdit oluşturmaktadır. Dünya genelinde, sosyal medya sitelerinin kullanımı arttıkça, insanlar daha görünür

hale gelmişlerdir. Sosyal medya uygulamalarında insanlar kişisel etkilerini arttırmak adına mahremiyetlerinden vazgeçmektedirler. Güvenlik ve trafik kameraları, biyometrik tanımlama cihazları ve uygulamaları, harita yazılımları insanların kişisel bilgilerini sürekli olarak toplar. Günümüzde bireyler tam gözetim altındadır. Büyük veri analiz teknikleri sayesinde, Google gibi yazılım şirketleri insanları kendilerinden daha iyi tanımaktadır. Gözetim altında yaşamaktan kaçınmak, günümüzde sıradan bir insan için neredeyse imkânsızdır. Mahremiyetin tamamen yok olmasının sonuçları insanın zihinsel sağlığı için zararlı olabilir. Ancak, insanlığın bu fenomene teslim olmaktan başka seçeneği yoktur. İnsanlar açık bir dünyada yaşamayı kabul etmelidir, çünkü neredeyse her iletişim, işlem ve hareket sürekli olarak kaydedilmektedir (Houle, 2018).

8.5. TEMEL VATANDAŞLIK GELİRİ

Kapitalist ekonominin çöküşünü yavaşlatmanın bir başka yolu da herkese temel vatandaşlık geliri ödenmesidir. Mevcut bankacılık sisteminin aşırı borç yaratması temel vatandaşlık geliri uygulamasının tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur (Bheemaiah, 2017). Temel vatandaşlık geliri, bir işe sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm bireylere koşulsuz olarak ödenen parayı ifade eder (Kaiden, 2016). Temel gelir fikri ilk olarak 1797’de Tarım Adaleti (Agrarian Justice) adlı kitabında Thomas Paine tarafından önerilmiştir (Luzkow, 2018). Nobel ödüllü Milton Friedman 1962’de negatif gelir vergisi önermiştir. Belli bir düzeyin altında geliri olan tüm vatandaşlara hükümet tarafından temel garantili yıllık gelir ödenmesini önermiştir (Lang, 2007). Evrensel temel gelire bazı yaygın itirazlar vardır. Hükümetin bütçesi üzerindeki artan yük ilk argümandır. İkinci itiraz bu uygulamanın enflasyona neden olma potansiyelidir. Bu itirazların karşı argümanı, temel gelirin genel Keynesyen teoriye göre toplam milli hasılayı arttırma potansiyelidir. Asıl itiraz, tüm insanların yaşamak için çalışması gerektiğini ileri süren kapitalist ekonominin ana paradigmasıdır.

Fakat bu paradigma zengin insanlar için geçerli değildir. Ancak kapitalizmin ruhu, bu Weberian yaklaşımına bağlıdır. Son itiraz ise insanların tembelleşeceği iddiasıdır. Ancak bunların hiçbiri güçlü argümanlar değildir (Standing, 2007).

İnsanların kendilerini geliştirmek için motivasyon eksikliğine ve daha iyi bir gelecek arzusunu kaybetmelerine engel olmak için temel gelir miktarı minimum düzeyde belirlenmelidir. Bu durumda, insanlar daha fazla kazanmak için çalışmaya istekli olabileceklerdir. Devletler, vatandaşlık puanına göre eşit olmayan bir ödeme uygularsa, temel gelir sosyal kontrol mekanizması olarak da kullanılabilir. Bu puan topluma katkılarına ve etik davranışlara bağlı olarak değişebilir. Bu uygulama günümüzde sosyal kredi sistemi (the Social Credit System) adıyla Çinde uygulanmaktadır.

İşsizlik oranı belli bir seviyeye ulaşıncaya kadar, evrensel temel vatandaşlık geliri kapitalist sistemin hayatta kalmasını sağlayabilir. Fakat toplumdaki işsiz sayısı çalışan sayısını aştığında, kapitalizmin çöküşü hızlanacaktır. Bu çöküş ile insanların yaşamak için çalışması gerektiğini savunan paradigma da çökecektir.

SONUÇ

Gelecekte paylaşım ekonomisinin temel dinamiklerinin ortaya çıkması için üretim tesislerinin mülkiyetinin sermaye sahiplerinden merkezi olmayan kolektif yapılara veya doğrudan çalışanlara geçmesi gerekir. Bu geçişin hemen olması çok zordur. Bu nedenle post-dijital ekosisteme geçiş sırasında ortaya çıkan krizlerin yatıştırılması için devletlerin üretime müdahalesi kaçınılmaz olacaktır. Günümüzde yenilenebilir serbest enerji, ucuz ve etkili ulaşım olanakları, 3D yazıcılar ve yapay zekâ ile insansız üretim gibi konulardaki gelişmeler verimliliği arttırmaktadır. Ancak diğer taraftan, işsizlik de artmaya devam etmektedir.

Post-dijital ekosistemde yaygın işsizlik ve ekonomik eşitsizlik, işletmelerin karlılığı üzerinde dolaylı olarak baskı uygulayacaktır. Artan işsizlik talepteki belirsizliği de artıracaktır. Temel vatandaş-

lık geliri talebin sürmesini sağlayabilir. Bu suretle kapitalist sistemin bir süre daha hayatta kalmasını sağlayabilir. Ancak post-dijital ekosistem dinamiklerini geri döndüremez. Bu nedenle ekonomik eşitsizlik giderek artacaktır. Bu kısır döngüyü kırmak için devletin üretime müdahalesi kaçınılmaz olacaktır. Bu andan itibaren kapitalist sistemi terk etmemiz gerekecektir. Yeni sistemin nasıl olacağı konusunda tartışmalar sürmektedir. Sonuç olarak, daha kolektif ve devletin müdahalesine açık bir ekonomik modele ihtiyaç duyulacaktır. İlimli devlet müdahalesi sayesinde, post-dijital ekosistem dinamiklerinden (dijital bölünme, ekonomik bölünme ve biyolojik bölünme) kaynaklanan eşitsizlikler dengelenebilecektir. Devletler ekonomi üzerindeki etkilerini ve müdahalelerini arttırdıkça şirketler sahipliklerini ve sermaye yapılarını değiştirmek zorunda kalacaklar, token ekonomisi ve kalabalık finansmanı ile daha kolektif yapılar gündeme gelecektir. Post-dijital ekosistemde, insanlık yaygın işsizlik sorunuyla karşılaşacaktır. Keynes haklı çıkarsa, gelecekteki bolluk ekonomisinde çalışmaya gerek olmayacaktır (Keynes, 1931). Hükümetin ekonomiye müdahalesi ve temel vatandaşlık geliri, kronik işsizlik ile sonuçlanacaktır. İnsan iş gücüne gerek kalmaması, insanların kaynaklar için mücadelesini gereksiz hale getirecektir. Yapay zekâ teknolojisinin gelişmesiyle insanlar üzerindeki bilişsel yük de azalacaktır. Bu azalmanın düşünme yeteneği üzerinde olumsuz etkisi vardır (Ford, 2015) (Carr, 2011). Gelecekteki insanların çoğu, makinelerin işlerini devralması nedeniyle amaçsız hale gelebilir. Bolluk ekonomisi, bazı bilgiler tarafından iyimser olarak önerilen eşit refah anlamına gelmesi de temel vatandaşlık geliri, yaşamak için çalışmak zorunda olma paradigmasını ortadan kaldıracaktır. Post-dijital ekosistemde devletlerin amaçsız kalabalıkları kontrol etme ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Mahremiyet tamamen yok olacak ve sosyal kontrol artacaktır. Sosyal puanlama teknolojileri insanlar üzerinde zorlayıcı bir güç olarak kullanılabilir. Gelecekte, insanlar muhtemelen robotlar lehine yönetimi bırakma eğiliminde olacaklardır. Yapay zekânın yükselişi insanlık için tehlikeli sonuçlar doğurabilecek olsa da,

bunu önlemek mümkün olmayacaktır. Bu gelişmeleri yavaşlatmak da bir çözüm olmayacaktır. Bolluk ekonomisini geçişi başaramayan ülkeler, ciddi ekonomik ve politik sorunlara karşı mücadele edeceklerdir. Bu koşullar altında, paylaşım ve bolluk ekonomisine geçişi kolaylaştırmak için aşağıdaki beş temel strateji önerilebilir:

İlk strateji - İnsanların iş süreçlerine müdahalesine duyulan ihtiyaç tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Bu stratejiyi uygulamak için devletler yapay zekâ ile ilgili yatırımları teşvik etmelidir.

İkinci strateji - Enerji, üretim yapan işletmelere ücretsiz olarak sağlanmalıdır. Bu stratejiyi uygulamak için hükümetler yenilenebilir enerji tesislerine yatırım yapmalı ve işletmelerin kendi enerjilerini üretmelerine izin vermelidir.

Üçüncü strateji - Taşıma giderleri ve zaman kaybı minimum seviyeye indirilmelidir. Bu stratejiyi uygulamak için devletler nesnelerin İnterneti, 3D yazıcılar, otonom sürüş teknolojileri ve robotik depolar gibi teknolojilere yatırımı teşvik etmelidir.

Dördüncü strateji - Sermayenin diğer üretim faktörleri arasındaki önemi azaltılmalıdır. Bu stratejiyi uygulamak için devletler üretim süreçlerine müdahale etmelidir. Bu suretle ürün fiyatı üzerindeki kar baskısı azaltılabilir.

Beşinci strateji - Ekonomik bölünmeye karşı önlem alınması gerekmektedir. Ekonomik bölünmeyi istikrara kavuşturmak için devletler tarafından temel vatandaşlık geliri uygulamasına geçilmelidir.

Bu beş strateji, ekonomide bolluğa giden yolu açacak önemli faktörlerdir. Aksi takdirde, kapitalist ekonomiden bolluk ekonomisine geçişte büyük politik ve sosyal huzursuzluk kaçınılmaz olacaktır. Bunun yanı sıra, bazı ekonomiler toplam çöküş ve kaosla karşılaşacaktır. Ancak, bolluk ekonomisi kurmayı başarmak, amaçsızlıktan kaynaklanan sorunlar için yeni bir başlangıçtır. Bu sorunlarla başa çıkmak için devletler temel vatandaşlık gelirini aynı zamanda sosyal kontrol mekanizması olarak kullanabilirler. Vatandaşlık puanı ölçülebilir ve taban gelir bu skora göre ayarlanabilir. Bu şekilde vatandaşları toplumlarına katkıda bulunmaya teşvik etmek mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Azari, R. (2003). *Current Security Management & Ethical Issues of Information Technology*. Hersley: IRM Press.
- Bertsima, M., & et al. (2015). *Strengthening Privacy in Healthcare Social Networks*. A. Gkoulalas-Divanis, & G. Loukides içinde, *Medical Data Privacy Handbook*. New York: Springer International Publishing.
- Bheemaiah, K. (2017). *The Blockchain Alternative: Rethinking Macroeconomic Policy and Economic Theory*. Paris: Apress.
- Carr, N. (2011). *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York: W. W. Norton & Company.
- Civelek, M. E. (2009). *İnternet Çağı Dinamikleri*. İstanbul: Beta.
- Civelek, M. E., & Sözer, E. G. (2003). *İnternet Ticareti: Yeni Eko-Sosyal Sistem ve Ticaret Noktaları*. İstanbul: Beta Basım.
- Civelek, M. E., Çemberci, M., Kibritci Artar, O., & Uca, N. (2015). *Key Factors of Sustainable Firm Performance: A Strategic Approach*. Lincoln: University of Nebraska - Lincoln - Zea Books.
- Danesi, M. (2013). *Encyclopedia of Media and Communication*. Toronto: University of Toronto Press.
- Ford, M. (2009). *The Lights in the Tunnel: Automation, Accelerating Technology and the Economy of the Future*. Acculant Publishing.
- Ford, M. (2015). *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future*. New York: Basic Books.
- Foster, J., & Magdoff, F. (2009). *The Great Financial Crisis: Causes and Consequences*. New York: Monthly Review Press.
- Fresco, J. (2007). *Designing the Future*. Venus: The Venus Project.

- Girasa, R. (2018). Regulation of Cryptocurrencies and Blockchain Technologies: National and International Perspectives. Cham: Palgrave Macmillan.
- Green, L. (2010). The Internet: An Introduction to New Media. Oxford: Bloomsbury Publishing.
- Gupta, A. K., & Wilemon, D. (1990). Accelerating the Development of Technology Based New Products. California Management Review, 32(2), 24-44.
- Houle, D. (2018). Davidhoule.com. <https://davidhoule.com/evolutionshift-blog/technology/privacy/2018/04/05/privacy> adresinden alınmıştır
- Jwa, S.-H. (2017). A General Theory of Economic Development: Towards a Capitalist Manifesto. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kaczynski, T., & Skrbina, D. (2010). Technological Slavery. Port Townsend: Feral House.
- Kaiden, S. (2016). Find Your Fit: A Practical Guide to Landing a Job You'll Love. Alexandria: American Society for Training & Development.
- Keynes, J. M. (1931). Economic Possibilities for our Grandchildren. J. M. Keynes içinde, Essays in Persuasion (s. 321-335). New York: Palgrave Macmillan.
- Kramarae, C., & Spender, D. (2000). Routledge International Encyclopedia of Women. New York: Routledge.
- Kurzweil, R. (2005). The Singularity is Near. London: Viking Penguin.
- Lang, K. (2007). Poverty and Discrimination. Oxfordshire: Princeton University Press.

- Luzkow, J. L. (2018). *Monopoly Restored: How the Super-Rich Robbed Main Street*. Cham: Springer International Publishing.
- Morgan, J. (2014). *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/jacobmorgan/2014/08/19/privacy-is-completely-and-utterly-dead-and-we-killed-it/#1ded437731a7> adresinden alınmıştır
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Chambridge: Chambridge University Press.
- OECD. (2019, 12 30). *The Future of Work*. OECD Employment Outlook 2019: Retrieved from: [https://www.oecd.org/employment/employment-outlook-2019-highlight-en.pdf](https://www.oecd.org/employment/employment/employment-outlook-2019-highlight-en.pdf)
- Öz, S. (2020). Genel Teknoloji ve Dijital Dönüşüm Teorisine Giriş. S. Öz içinde, *Teknolojik ve Dijital Dönüşüm* (s. 269-292). Ankara: Nobel.
- Özçelik, T., & Onursal, F. (2020). Endüstri 4,0'ın İş hayatı ve sendikalaşma üzerine etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(1), 981-1007.
- PwC. (2019). Will robots really steal our jobs? www.pwc.co.uk.
- Rifkin, J. (2014). *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*. New York: St. Martin's Press.
- Schneider, H. (2017). *Creative Destruction and the Sharing Economy: Uber as Disruptive Innovation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Sözer, E. G., Civelek, M. E., & Çemberci, M. (2018). *Strategic Excellence in Post-Digital Ecosystems: A B2C Perspective*. Lincoln: University of Nebraska Lincoln-Zea Books.
- Standing, G. (2007). *Temel Gelir: Küresel Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi*. A. Buğra, & Ç. Keyder içinde, *Vatandaşlık Gelirine Doğru* (s. 7-17). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sundararajan, A. (2016). *The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism*. Cambridge: The MIT Press.
- Uckelmann, D., Harrison, M., & Michahelles, F. (2011). *Architecting the Internet of Things*. Berlin: Springer.
- Van Der Wal, Z. (2017). *The 21st Century Public Manager*. London: Macmillan Education Palgrave.
- Zhou, J., & Salvendy, G. (2015). *Human Aspects of IT for the Aged Population*. Springer.